

KUNSTBOG SOM BOGKUNST

Nogle boghaandværksmæssige betragtninger om formater, reproduktionsteknik og papir, om nyere danske kunstbøger og udstillingskataloger.

KUNSTBØGER er som regel for store. De er vanskelige at faa plads til i ens reoler, de bliver til „liggebøger“, og de er uhaandterlige, naar man vil læse i dem.

Javel, vil man sige, men naar der nu skal være illustrationer, som gengiver motiver af stort format, saa kan man ikke nøjes med de smaa reproduktioner, hvor resultatet bliver gnidret og utydeligt.

Og det er selvfølgelig en rigtig indvending — men dog med moderation. For nok er det illustrationsmaterialet, der som regel kommer til at diktere bogens format, men man maa jo heller ikke glemme, at illustrationernes karakter bestemmes af reproduktionsformen, og at et stort billede paa et uheldigt papir og i en tilsvarende grov netstørrelse kan være utydeligere end et lille billede gengivet i en finere teknik.

Er der f. eks. tale om de gængse autoklichéer, der anvendes til matglittet papir, saa kræver de ret enkle og kontrastrige motiver for at kunne bruges i det lille format. Og det matglittede og lignende papir hører jo til den slags, der fortrinsvis anvendes herhjemme i disse aar til kunstbøger, fordi man med god og omhyggelig tilretning kan opnaa smukke resultater i billedgengivelsen og det samtidig giver en behagelig læse-overflade, der ikke er for blank og skinnende. Men at de bedste billedgengivelser i bogtryk opnaas paa det glittede pa-

pir, kan man vist ikke komme udenom, selv om den papirtype ikke er saa populær for tiden og jo ogsaa har flere ulemper, især at det giver en vanskelig læseside.

Man kan mellem det sidste aars bøger tage to karakteristiske eksempler paa en bog af hver slags — en mat og en glittet. Den ene er *Aksel Rodes Niels Skovgaard* (Udgivet af den danske radererforening 1943. Berlingske Bogtrykkeri) og den anden *Aage Marcus: Billedkunsten* (Krohns Bogtrykkeri 1942, den ene af denne bogs to udgaver). Begge er af topklasse hvad moderne bogfremstilling angaar — og begge er skoleeksempler paa godt og ondt for hvorledes kunstbøger af idag ser ud.

Skovgaardbogen er en fornem bog baade hvad tekst og fremstilling angaar, og det vil være fristende at gennemgaa dens smukke typografi og gode billedplacering — men den er som de fleste bøger af den type for stor og for tung. En tekstlinje, der er 14 cm, er i hvert fald de 2 cm for lang. Man trætter sine øjne, naar de skal løbe det lange stykke og saa springe tilbage igen og have vanskelighed med at ramme næste lange linje. Og en bog, der uindbunden vejer 2 kg, er ogsaa for tung.

Ganske vist kan man sige, at med den forhaandenværende papirkvalitet kan man ikke lave billederne mindre, især da det for manges vedkommende drejer sig om store altertavler og lignende formater, og at bogen følgelig maa holde det store format. Og maaske det ogsaa i disse tider er vanskeligt at faa mere velegnet papir. Men det ændrer altsammen ikke noget ved det principielle: at vore kunstbøger, der har sit billedmateriale gengivet i rasterfinhed 40 à 48 linjer pr. cm² og trykkes paa mat papir, hvor ogsaa teksten skal staa, enten bli-

ver for store af format eller bliver utilfredsstillende i billedgengivelsen.

Saa er der Aage Marcus' kunsthistorie, der repræsenterer det glittede papir — her er ogsaa tale om en bog paa højt

Ved bækken ved
Grunhildsaeter
Sommeren 1914
6-2-1916. B.

Lyngby, Tross. Eigt. Vistft. B.

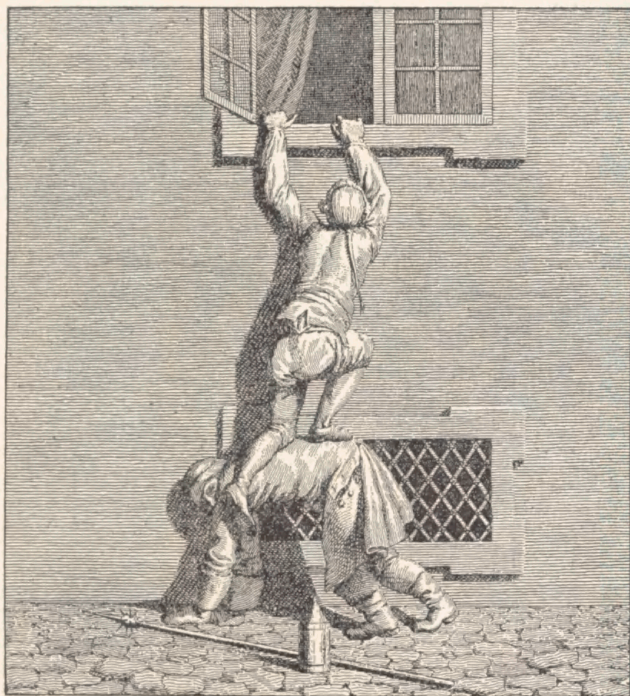
Illustration fra Aksel Rode: Niels Skovgaard.

niveau. Man har her kunnet nøjes med billeder af mindre format, fordi de stod skarpere og mere præcise, derfor er hele bogen blevet mindre omfangsrig og satsbilledet mere behageligt. Men saa er der altsaa de skinnende lysreflekser, der ikke er saa rare paa det blanke papir, naar man skal læse teksten. Men til gengæld staar billederne med stor dybde i det sorte, og de lyse mellemtoner er rene og klare.

Dette er de to hovedtyper af kunstbøger. Men saa er der jo adskillige, hvor man har gjort forsøg i andre retninger. I aarenes løb er der gjort adskillige bemærkelsesværdige eksperimenter med billedtryk paa mat papir, saaledes har prof. Steen Eiler Rasmussen i sin Billedbog fra en Kinarejse (Bianco Luno 1935) prøvet med flerfarvetryk i kornraster paa temmelig groft papir, i Købkes Tegninger (Berlingske Bogtrykkeri 1929) har man med held trykt autoklichéer paa blødt engelsk espartopapir, og i enkelte tilfælde har man med præglattet et stykke papir, for at det bedre kunde tage imod clichéen, saaledes i den lille smukke *Fritz Syberg: De unge Aar* (Fischers Forlag 1943).

Hvor der er tale om det halvmatte papir, er dette i særlig grad velegnet til bøger, der er af ret stort format, men til gengæld ikke er videre tykke, saadan som man har et par gode eksempler paa i to smukke bøger *Merete Bodelsen: Maleren Ludvig Find* (Det Hoffenbergske Etablissement 1943) og *Sigurd Schultz: J. F. Willumsen. Grafiske Arbejder* (Bianco Luno 1943). (Der er dog grund til at nævne, at man ved en mere formaalstjenlig udnyttelse af papirsformaterne kunde opnaa flere fordele. En fagmand har belært mig om, at formaterne i kvart og derover uden besvær kunde bringes ned med 40 til 50 % ved at *formindske marginerne*. Det har man saaledes stræbt henimod i Den alm. Brandforsikring for Landbygningers jubilæumsbog „*Dansk Byggesæt omkring 1742 og 1942*. Endvidere vil man sikkert i mange tilfælde konstatere, at f. eks. et helsidesbillede vil staa stærkere og mere monumentalt paa en side med en smal margin, der kun virker som en beskeden ramme herom, end hvor der er tale om den fløtte brede margin.)

Men stort set staar det jo saaledes, at der enten er tale om et papir, der er godt til billedtryk, men uheldigt til tekstsider eller et papir som giver en behagelig tekst, men er mindre

*Omslagsvignet til Jørgen Styr. Dansk Grafik 1500—1800.
Smukt eksempel paa hvorledes kobberstik kan virke i stregkliché.*

egnet til reproduktioner. (Jeg har med vilje ikke nævnet offset, hvor man jo er friere stillet i valg af papir, fordi denne reproduktionsform almindeligvis bliver for kostbar til vore hjemlige kunstbøgers smaa oplag.)

Derfor er det ret nærliggende, at man ogsaa forsøger at skille billedstof fra teksten. Vi kender det bl. a. fra de engelske

kunstabøger i kvartformat, hvor teksten er trykt paa mat papir, bølgepapiragtig for de fine bøger vedkommende, featherweight for de mere jævne, og illustrationerne er samlede i enkelte blade eller ark, trykt paa blankt eller krideret papir. Eller i Phaidon Verlags mindre bøger (Leben Michelangelo f. eks.) hvor man paa denne maade kan lave en omfangsrig kunstabog paa over 800 sider, saaledes at den ikke fylder meget mere end Kraks blaa Bog og alligevel har fuldt tilfredsstillende tekstsider paa mat papir og illustrationer paa noget glattere. Herhjemme har vi som eksempler herpaa *Henrik Bramsen: Landskabsmaleriet i Danmark 1750—1875* (Nyt nord. Forlag. Nordlunde 1935), hvor hele billedstoffet er samlet tilsidst i en afdeling paa blankt papir.

At denne form ogsaa har sine ulemper kan ikke nægtes. Det gaar ud over bogen som helhed, naar der skiftevis bliver papir af den ene og den anden slags, og man faar heller ikke saa let de rette illustrationer til at følge de paagældende steder i teksten.

En bog, hvor man imidlertid har naaet et særlig godt resultat paa denne maade, er *Fjergen Styhr: Dansk Grafik 1500—1800* (Udgivet af Forening for Boghaandværk. Bianco Luno 1943). Her har man samlet illustrationerne i fire grupper, der følger efter hver af bogens paagældende afsnit. Og da de almindeligt er trykt i lystryk, har man dels kunnet benytte et mat stykke papir, som ogsaa benyttes til teksten og dels kunnet holde bogen i et oktavformat, der gør den let og bekvem at haandtere.

Tekstsiden er af størrelse som en almindelig skønliterær bogs, altsaa en bogside som vi er vant til at læse — blot er den her ekstra omhyggeligt behandlet. Og selv om de enkelte

billeder ikke direkte følger teksten, saa giver de smaa grupper en god oversigt, hver periode har man samlet for sig, og de er nemme at slaa op i.

Ja, i virkeligheden tror jeg, man her har noget nær idealet af en kunstbog af det omfang og i den prisklasse. Hvis jeg

*Illustration fra Karl Madsen: Thorvald Bindesbøll.
Klichéen efterbehandlet med roulet.*

skulde indvende noget, maatte det være billedernes dimensionering. Det er selvfølgelig altid et saare vanskeligt punkt, og ikke mindst for gamle stik, hvor man skiftevis har at gøre med store mindeblade med portrætter og allegorier, og skiftevis med smaa bogsider og vignetter. Men mon man alligevel ikke kunde have varieret de indbyrdes størrelsesforhold noget

mere, eventuelt ved at sætte nogle af de store billeder op i formatet, selv om de saa skulde gaa ud over de ellers saa strengt gennemførte kolumnestørrelser.

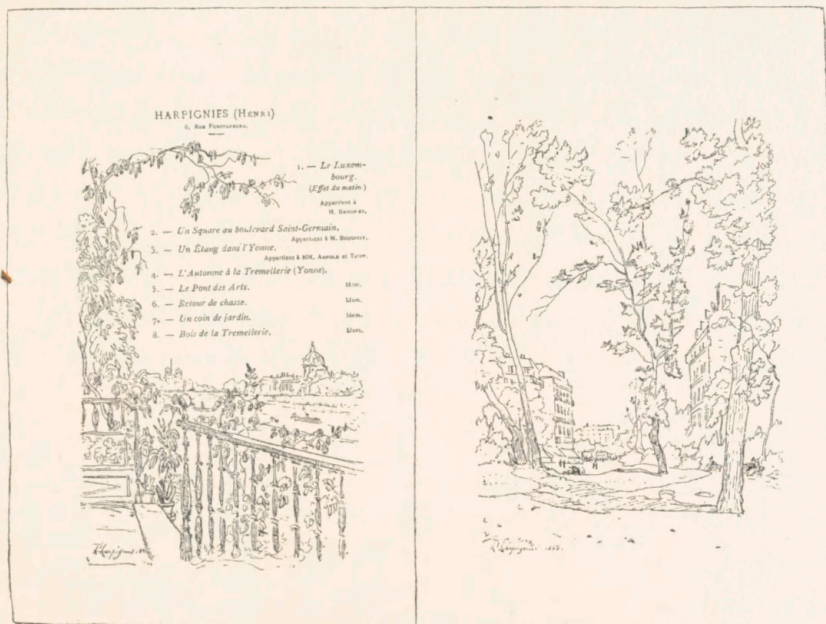
En anden ting er, at rene kobberstik lader sig gengive i stregætsning i ofte utrolig kraftig formindskelse. Det ser man tydeligt i *Karl Madsens Franske Illustrationer fra det XVIII Aarhundrede* (Forening for Boghaandværk 1929), hvor næsten alle bogens illustrationer er gengivet i ren streg. Det giver smukke tekst- og illustrationssider, og smaainstillinger og vignetter følger sig naturligt ind i teksten, mens man maaske for de større blades vedkommende savner den specielle stofvirkning og fornemmelsen af præget i det tykke kobbertrykpapir, som bedre kommer til sin ret i dybtrykket og i visse tilfælde i lystryk.

Naa, det er smaatterier, det vigtigste er, at et vanskeligt billedstof er gengivet saa godt som moderne teknik af idag kan gøre det, og at bogen samtidig er behagelig at læse for øjet.

I denne sammenhæng vil jeg gerne nævne endnu en type, som i sin idé nok kommer idealet af *kunstbog som bogkunst* nærmest, det er den, der bl. a. er praktiseret af Karl Madsen i en af hans tidligste bøger (*Hollandsk Malerkunst*. Thiele 1891), hvor han selv har tegnet de fleste af illustrationerne, der saa er gengivet i stregkliché i en blød blyantagtig tone. For med al ære og respekt for tonætsningen og for de kunststykker, vore klichémestre i Stormgade eller St. Pederstræde præsterer, saa er det dog stregklichéen, der skal til, naar den rigtige bogside skal laves (og hvor der iøvrigt ogsaa stilles store krav til samme mestre). Her er atter det lille bogformat, og her er den rene sorte streg i illustrationerne i samme styrke og samme

farveføring som i satsen. Rent bortset fra den homogenitet, som det naturligt giver, naar den samme mand skriver teksten og tegner illustrationerne.

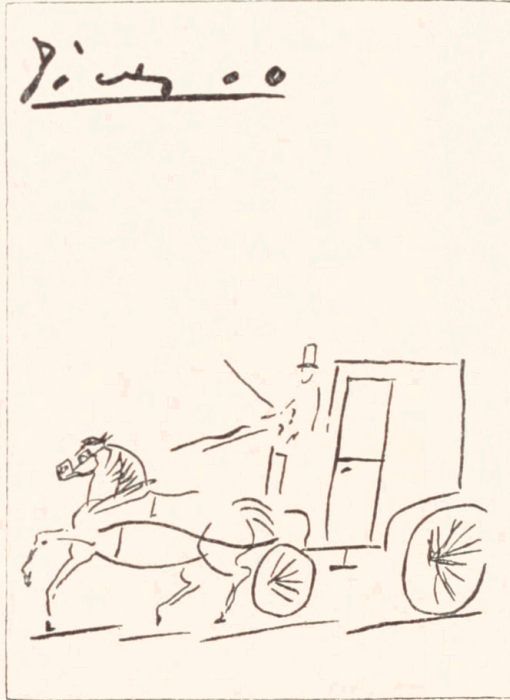
Men naar der er tale om mesterværker i tonæstning, skal

Fransk udstillingskatalog fra firserne.

endnu nævnes en bog, som i særlig grad udmærker sig ved sine fremragende billedgengivelser baade hvad angaar klischeer og tryk. Det er *Karl Madsen: Th. Bindsbøll* (Udg. af Kunstindustrimuseet. Det Berlingske Bogtrykkeri. Fischers Forlag 1943). Her findes bl. a. nogle farvetryk af keramiske arbejder med en saadan glans og fylde, at det næppe kan gøres bedre. Og nogle sorte penselskitser i streg, hvor man samtidig aner den bløde blyantstreg under tuschpartierne,

forstaar man er resultat af omhyggeligt efterarbejde med gravstik og roulet paa klichéen. (At der imidlertid med skriften er foretaget nogle mærkværdige eksperimenter, skal ikke her behandles i denne sammenhæng.)

Omslag til et Picasso-katalog.

Men for at gaa tilbage til de stregillustrerede kunstbøger, saa maa man jo indrømme, at det desværre kun kan blive til de sjældne undtagelsestilfælde, hvor en saadan lader sig gennemføre, enten maa emnet være saa udpræget „stregbetonet“ eller forfatteren maa selv — som f. eks. Steen Eiler Rasmussens kinabog og i visse af le Corbusiers bøger — tegne

sine egne illustrationer. Men der er dog et omraade, hvor stregtegningerne maatte kunne gennemfoeres i større stil, nemlig i *kunstudstillingskatalogerne*. Der er tendens henimod at gøre disse hefter til smaa kunstbøger, og ofte for de store kunstnersammenslutningers vedkommende til mere omfangsrige publikationer. Og her virker de fotografiske gengivelser som regel ualmindelig triste. Især hvor det gælder moderne, bredt malede landskaber eller opstillinger, kræves der en saadan præcision i reproduktionen for at kunne gengive det stofligt karakteristiske ved et saadant billede, der ikke er „fortællende“ i almindelig forstand — og en saadan reproduktions- og trykteknik kan der almindeligvis ikke ofres paa et udstillingskatalog, og vi ser derfor kun altfor ofte de graa og klattede gengivelser, der ikke siger noget om billedets virkelige egenskaber.

Mon ikke det her var en idé at gaa tilbage til de gamle kataloger, som vi kender fra slutningen af forrige aarhundrede, hvor kunstneren altid selv tegnede sit maleri til brug for kataloget, hvor det saa var gengivet i hans egen streg enten i pen eller sorthvidt. Man fik herved en tegning, der var kunstnerens egen opfattelse af sit maleri, og derfor ofte kunde være et morsomt supplement dertil — og samtidig en reproduktion, der bød paa større muligheder for at lave noget grafisk værdifuldt ud af kataloget, lave det til et lille stykke bogkunst.

EBBE SADOLIN

SALTO-PAPIRER

*Hosstaaende bilag er et originalt tryk af et nyt
Saltopapir.*

AXEL SALTO, som allerede tidligere i samarbejde med afdøde August Sandgren har arbejdet med dekoreret papir til bogbind, har nu taget dette arbejde op igen. Denne gang er det sket i samarbejde med litograf J. Chr. Sørensen og forlagsboghandler Asger Fischer, og resultatet er blevet en stor og frodig samling brogede papirer som er tænkt til omslag, forsats, tapeter, kartonnage m. m. og udført i stentryk i livlige farver og den specielt saltoske motivverden med spirende løg, frugter og nye bambusskud. Der er papirer, der hedder „den levende sten“, „skoven“, „glæden“, „arabisk“, og til en lille prøvebog, forlaget har udsendt, har Salto skrevet en indledning, hvori han siger mange rammende ting om bøger. Hør bl. a. her:

„Naar herhjemme en Bog er smuk, er den det altid paa en egen nødtørftig Maade, den er snarest god, fordi den mangler daarlige Egenskaber end fordi den er i Besiddelse af virkelig gode positive Værdier. Overskuddet, det generøse, mangler næsten altid. Man maa aktivisere sit Lune og sit Instinkt og ikke lade Bagateller som en mere eller mindre køn Skrifttype spille nogensomhelst Rolle; dette absurd overvurderede Spørgsmaal . . . Med Smag og Doktriner piner man kun Bogen op i tyndere og tyndere Luftlag, afbryder dens Forbindelse med Jordens nærende Safter. En Bog, som er fuld af Fejl, skal ikke derfor roses, men den er ofte langt mere udtryksfuld, giver flere Impulser end et Værk af en bleg og dannet Duks. De Gamle tog ikke Smaating højtideligt; lad os lære af dem, saa vil det gaa os bedre“.

